

۱۵۵۷۶۱۷

مؤسسه انتشارات اسلام

الهیات تاریخ

پژوهش در مبانی کلامی فلسفه تاریخ

جلد اول:

کردش فر-م شناسانه در اندیشه جواکیم فیوره‌ای

و ادبش تاریخی-کلامی مسیحی

نوشته

(امیر) مهدی وفایی

تهران، ۱۳۹۶

پژوهشکده تاریخ اسلام

الهیات تاریخ: پژوهش در مبانی کلامی فلسفه تاریخ
جلد اول: گردش فرجام‌شناسانه در اندیشه
جوآکیم فیوره‌ای و اندیشه تاریخی-کلامی مسیحی

مؤلف: مهدی وفایی

ناشر: پژوهشکده تاریخ اسلام

مدیر نشر: خلیل قویدل

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان، ۱۰۰۰

چاپ و صحافی: چاپ تقویم

ردیف انتشار: ۷۸

۲۲۰ تومان

کلیه حقوق برای پژوهشکده تاریخ اسلام محفوظ است

خیابان ولیعصر (عج)، خیابان شهید آیت‌الله خدایاری، خیابان ستگانی، شهرور شرقی، شماره ۹

تلفن: ۰۲۱-۸۸۶۷۶۸۶۰ - ۰۲۱-۸۸۶۷۶۸۶۱

web: www.pte.ac.ir

سرسناسه:	وفایی، مهدی، ۱۳۶۲ -
عنوان و نام پدیدآور:	الهیات تاریخ: پژوهش در مبانی کلامی فلسفه تاریخ جلد نخست: گردش فرجام‌شناسانه در اندیشه جوآکیم فیوره‌ای و اندیشه تاریخی-کلامی مسیحی / نویسنده (اه) وفایی، مهدی. تهران: پژوهشکده تاریخ اسلام، ۱۳۹۶. ۲۵۴ص: مصور، نمودار.
مشخصات نشر:	پژوهشکده تاریخ اسلام: ۷۸.
مشخصات ظاهری:	۹۷۸-۶۰۰-۷۳۹۸-۵۰-۰
فروست:	فیا
شابک:	کتابنامه: ص ۲۴۷.
وضعیت فهرست‌نویسی:	پژوهش در مبانی کلامی فلسفه تاریخ جلد نخست: گردش فرجام‌شناسانه در اندیشه جوآکیم فیوره‌ای و اندیشه تاریخی-کلامی مسیحی.
یادداشت:	جوآکیم فیوره‌ای، ۱۱۳۲ - ۱۲۰۲م. — دیدگاه درباره مسیحیت
عنوان دیگر:	Joachim, of Fiore -- Views on Christianity
موضوع:	تاریخ — فلسفه
موضوع:	مسیحیت — آینده‌نگری
موضوع:	پژوهشکده تاریخ اسلام
شناسه افزود:	۱۳۹۶ الف ۷/۱ و ۱۶/۸ D
رده‌بندی کنگره:	۹۰۱
رده‌بندی دیویی:	۳۹۷۳۵۷۱
شماره کتابشناسی ملی:	

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۳	بخش اول: گفتار در روش
۱۳	۱. مقدمه
۱۸	۲. ظهور نظام دانش در نفی منطق گزار
۳۵	بخش دوم: مفهوم «آینده» در فلسفه تاریخ
۳۵	۱. آینده و امر تاریخی
۴۷	۲. طبیعت و تاریخ آینده در اندیشه یونانی
۶۶	۳. تاریخ و فراتاریخ در اندیشه یهودی-مسیحی
۷۶	۴. الهیات تاریخ و اندیشه مدرن
۹۵	بخش سوم: تأثیر تفکر کلامی در فلسفه تاریخ و بررسی آرای جواکیم فیورمای درباره تاریخ
۹۵	۱. تحولات تاریخی و جغرافیایی
۱۰۰	۲. مروری مختصر بر فرجام‌شناسی سده‌های میانه
۱۰۶	۳. زندگی
۱۱۲	۴. آثار

۱۱۷	۵. واکنش کلیسا به آثار جواکیم
۱۲۲	۶. مذهب جواکیم و مسئله یهود
۱۳۷	بخش چهارم: فرجام‌شناسی در اندیشه جواکیم
۱۳۷	۱. بنیان‌های فرجام‌شناسانه در کلام تاریخی مسیحی
۱۵۵	۲. مبانی فرجام‌شناسانه اندیشه جواکیم
۱۷۲	۳. الگوهای تفسیری
۲۰۵	بخش پنجم: مسیح تثلیث و مسیح‌شناسی در نظریه تاریخی جواکیم
۲۰۵	۱. نقش تفسیر تفکر جواکیم
۲۰۸	۲. تثلیث و مسیح‌شناسی
۲۲۷	بخش ششم: دجال در اندیشه جواکیم
۲۲۷	۱. مقدمه
۲۲۹	۲. مفهوم دجال در اندیشه جواکیم
۲۳۹	سخن آخر
۲۴۷	کتابشناسی
۲۵۱	نمایه

پیشگفتار

آگاهی آنجا به مقام فلسفه نائل می‌گردد که
پرسش‌هایش با پرسش‌های خداوند همسو گردد.

پرسش از تاریخ، طلب پاسخ از هستی است؛ هستی در فرآیند صیوروت و تحقق خود در زمان. در این معنای گام تاریخی، گذشته نیست، بلکه گستره‌ای از زمان است که آدمی در آن واقع شده است و آگاهی در آن و در جریان آن، به خود، آگاه می‌شود. به پرسش کشیدن این فرآیند خودآگاهی، کنشکاری در بنیان امور است. تاریخ‌اندیشی (بررسی امور در تاریخ‌مندی آنها)، فقط یک رویکرد پژوهشی نیست، بلکه سنخی از وجود است. تاریخ‌اندیشی در این معنا، شناسنامهٔ عالم ما را می‌سازد. عالمی که در یک فهم تاریخی و نگره‌ای پویا ریزی شد که ریشه در همین اندیشهٔ تاریخ دارد؛ این نکته، در رویکردهای اساسی سیاسی و اجتماعی دوران مدرن نیز آشکار است. گسترش جهان علمی نیز نتوانست از این تاریخ‌اندیشی جلوگیری کند و به ظهور تاریخ علمی انجامید.

تاریخ و تاریخ‌اندیشی امری نیست که به ناگهان و بدون دلالت مفهومی و نظری، در سدهٔ هجدهم و در ساختار اندیشهٔ آلمانی ظهور کرده باشد؛ چنین رگی از تاریخ و تاریخ‌اندیشی، با خود در تناقض است. هیچ امری در تاریخ، که شامل رد تاریخ (به معنای اندیشهٔ تاریخی) نیز می‌شود، به ناگهان و از هیچ ظهور نمی‌کند. البته در اینجا منظور از تاریخ شکل و سنخی از فهم عالم است و نه قرار گرفتن چیزها و زمان. تاریخ نمی‌تواند شکل بگیرد، مگر اینکه پیش از آن، در فهم انسان عناصری از عالم پدید آیند که فهم تاریخی را ممکن می‌کنند. در این معنا، تاریخ، هم‌تافته با فهم تاریخیست و به همین دلیل تاریخ و تاریخ‌اندیشی در پی هم به کار رفته‌اند. سخن گفتن از تاریخ، تأمل در شکلی از

دریافت امور و شناسایی عالم است که پدید آمدن و شکل‌گیری تاریخ را ممکن می‌کند. تاریخ، چیزی «آنجا-واقع‌شده» نیست که موضوع کشف آدمی باشد، بلکه امریست که به واسطهٔ فهم و نوعی نگرش خاص به عالم، بر ساخته می‌شود؛ در نتیجه، نه حوزه شناخت، بلکه ساحت ساخت است.

بیان این نکات در پیشگفتار یک کتاب (که پس از تألیف آن نوشته می‌شود) حاوی ضرورتیست که با توجه به موضوع اثر، لازم است. پژوهش پیش رو، پژوهشی در بنیادها و مبانی ظهور، تفکر تاریخیست. تاریخ تفکر غرب، پیچیدگی‌های نظری بسیاری در خود دارد که ریشه‌هایش در کلام، فلسفه، تحولات اقتصادی، علمی، اجتماعی و سیاسی گسترده‌ایست و فهم فرآیند زایش، تناوردگی، تحول و دگردیسی این مفاهیم، امری بسیار دشوار است. این نکته به‌ویژه دربارهٔ اندیشهٔ سده‌های میانه، دوچندان است که به دو عامل باز می‌گردد: نخست، تأثیر و تأثر میان اندیشمندان در حوزه‌های گوناگون و دیگری، مسئلهٔ روش. مسئلهٔ نخست، ریشه‌ایست که شاید در هر حوزه‌ای از اندیشه مشاهده شود؛ مسئلهٔ دوم هم در بخش «گزارش روش» و نیز در گوشه‌هایی از بخش نخست کتاب، به آن پرداخته شده است.

مسئلهٔ اساسی و محوری در این اثر، بنیادهای کلامی اندیشهٔ تاریخی است. سده‌های میانه، دوره‌ای درخشان از امکانات فلسفی است که مقدمات ظهور مبانی دنیای مدرن را فراهم کرده است. نسبت میان دورهٔ مدرن و دورهٔ پیش از آن، انتقال و دگرگونی مفاهیم در این فرآیند، بحث بسیار بنیادی است. تفکر تاریخی به همین جهت، و آن گونه که به تفصیل در این اثر نشان داده خواهد شد، ریشه‌های خود را در کلام، یهودیت - مسیحی دارد و از وجوه گوناگون، از تفکر فرجام‌شناسانه دینی ریشه گرفته است. فرجام‌شناسی یهودی - مسیحی، در طول سده‌های میانه تحولات بسیاری به خود دیده است و بررسی این تحولات، نقش اساسی در فهم دقیق تفکر تاریخی برعهده دارد.

این کتاب، دو بخش دارد که مستقل از یکدیگر نوشته شده است، اما برای فهم متقابل یکدیگر، کاملاً ضروریست. بخش نخست، به نقش مفهوم «آینده» در اندیشهٔ تاریخی

۱ «آنجا-واقع‌شده» به درک پوزیتیویستی از علوم طبیعی اشاره دارد که موضوع دانش آن را به صورت آیزه و در استقلال از سوزه و بدون حرکت درک کرده است و در نتیجه نمی‌تواند شیء را در تاریخ‌مندی آن بررسی کند.

می‌پردازد و آن را از وجوه گوناگون و با توجه به ساختارهای گوناگون اندیشه مورد ارزیابی قرار می‌دهد. از اینجاست که تاریخ، صرفاً گذشته‌ای نیست که به یاد آورده می‌شود، بلکه آینده و انتظار آن نیز است و همین امر، نقش اساسی در اندیشه تاریخی برعهده دارد. نمی‌توان از اندیشه تاریخی سخن گفت، اما آینده را لحاظ نکرد. آینده، در ساختار اندیشه کلامی، خود را در قالب اندیشه‌های فرجام‌شناسانه متبلور می‌کند؛ بر همین اساس، در بخش دوم به بحث درباره فرجام‌شناسی مسیحی می‌پردازیم که در سده دوازدهم میلادی به وسیله «جواکیم فیوره‌ای» شکل گرفت. در رابطه با این مباحث، ناگزیر، به وجوه خوانیم پرداخت که در روشن شدن مطلب نقش دارد. نگاه به تاریخ، در طول سده‌های میانه، با تحولاتی همراه بوده است که مهم‌ترین تحولات در قرن دوازدهم و به وسیله کسانی چون آنسلم هاولبرگی و جواکیم فیوره‌ای رخ داد؛ که در بخش دوم، اندیشه او به تفصیل بیان شده است.

این اثر، در واقع، تألیف اندیشه‌ی اله نگارنده است که در گروه فلسفه دانشگاه شهید بهشتی به راهنمایی و نظارت دکتر محمد ایلخانی دفاع شد. از ایشان به دلایل فراوان، بسیار سپاسگزارم و متانت والا و دوسی ارزشمند ایشان را قدر می‌نهم و این کتاب را به ایشان تقدیم می‌کنم.

برخی از منابع مورد استفاده در این اثر، بسیار کمیاب بودند و جز دو مورد، اثری در مورد جواکیم در ایران وجود نداشت. آثار جواکیم، آثار مای جدید اروپایی نیز ترجمه نشده، بلکه تا زمان انجام پژوهش فقط بخش کوچکی از آن به انگلیسی و بخشی به آلمانی ترجمه شده بود. بقیه آثار او به زبان لاتینی است. برای تهیه منابع مطالعاتی این پژوهش، دشواری‌های بسیاری وجود داشت که بدون محبت‌ها و حمایت سرکار خانم رحیمی مسئول کتابخانه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه بهشتی، این کتاب هرگز تألیف نمی‌شد. از ایشان نیز به سبب تلاشی که برای تأمین اعتبار مالی تهیه منابع به خرج دادند، کمال تشکر را دارم. بسیاری از دوستان و همکاران نیز برای تهیه کتاب‌های بعضاً نایاب بسیار به بنده کمک کردند. از دوستانم مصطفی نجفی و پروفیسور یوپ لامیر تشکر می‌کنم که به من در تهیه بسیاری از منابع یاری دادند؛ همچنین مراتب سپاس و تشکر خود را از حجة الاسلام و المسلمین سیدهادی خامنه‌ای ریاست محترم پژوهشکده، جناب آقای

خلیل قویدل مدیر نشر پژوهشکده تاریخ اسلام و سرکار خانم ملیحه سرخی ویراستار
محترم این کتاب اعلام می‌دارم که با لطف و زحمات خود، فرصت انتشار این اثر را فراهم
آوردند.

(امیر) مهدی وفایی

شهریور ۹۵

تهران

www.ketab.ir